

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Nordland.

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Velfjord.

Emne: Gamal engkultur.

Bygdelag:

Oppskr. av: Knut Strompdal.

Gard:

(adresse):

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. Noko etter eige røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Fleire heimelsmenn.

SVAR

1. Nemninga eng vart her nytta om heime-
eng og utslåttar. Ein hadde elles andre nemningar
med same tyding som eng. Heimjorda var kanskje det
mest nytta for heimeslåtten. Heimjorda tydde nok i
vidare tyding både akkrar og eng og alt som heime
var av brukbar mark. Men ordet kunde ofte verta
brukt om berre enga. Han har fått slege heimjorda,
og liknande nemningar kunde ein høyre rett som det
var. Og då meinte ein at enga heime var slege, ak-
rane kunde gott stå att anausta. Men dei kunde og
nytta andre nemningar. Som til dømes: Dei er teke
til med slåtten heime. Heimeeng og heimeslåt kunde
og verta brukt, eller dei kalla det slåtmarka og då
med serleg tanke på heimeslåtten. I sume høve kunde
eng verta nytta serleg om heimeslåtten og uteng om
slåtten borte. Ein kunde høyre ordet som: Enga
står fult iar. Og det med tanke på heimeslåtten.

Utslåt var eit ord som vart lite
nytt og då om slåt på mark ein ikkje rekna for
eng. Uteng var den mest nytta nemninga. I stad-
nann på uteng var eng vanleg. Eg skal nemna nokre
døme: Areng og Sjøeng på Børjeøy. Storeng og Less-
eng i Lomsdal. Lieng, Stakklieng og Læng i Totings-
dal. Dette vis at eng var ei mykje nytta nemning

2.

om uteng. I stadnamn på ymse delar av heimjorda var eng skjeldan nytta. Der hadde ein andre nemningar.

Ordet ekre var eit vanleg nytta ord, attlegja noko mindre. Attlegja var ein akre som nett var lagt til eng. Ekre var nemning på all eng som hadde vore akre ei tid. Det vara så lenge som det vaks grasslak som lika å veksa på lobore jord. Ei ekra kunde gå heilt over i voll, om det skilnnast ut på ekra.

På heimeenga hadde dei ymse nemningar etter kvaliteten. Ekre er alt nemnt. Ekkerslåt kunde og verta nemnt. Så snakka ein om loqramark eller lo-graseng. Eller ein snakka om fraua mark og lobore mark. Tjukkeeng kunde og verta namnt. Det kunde og verta teke omsyn til kva gøasel det var nytta til engen. ~~xxx~~ t.d. kunde ein segja manniorteng eller manniortekre om eng som hadde vorte gyg gjosla med manniort. Mark som ikkje var gjosla hadde og ymse nemningar. Vanleg var vollmark og vollhøy om eng som ikkje var gjosla og det høyet ein rekk der. Ein kunde og snakke om snauraboar og snaumoar om eng der det var serleg lite gras. Så kunde det nemnast bladgrasmark og stragrasmark etter grasslaga om vaks der. Vaks det mykje av eit einskilt gras kunde ein og tala om t.d. rinnskjeggvollen eller smøiefleta.

Ein hadde ulike namn på grøtare og finare høy. Grovgrashøy var høy serleg av storgrofte, hundsløyk og liknande vekstrar. Lohøy var høy frå gjosla mark som og var noko grovt. Småhøy kunde vera smatt høy bade av gjosla og ugjosla mark. Vollhøy er alt nemnt ovanfor. Så kunde ein og tala om ekernhøy, hesjehøy o.s.d.

2124

Der det vaks mykje gras ute i vatn som takrøyr, elvsnelle og liknande kunde ein endå snakke om ein sevslått etter den andre slåtten var slege. Sevslåtten kunde verta slege så seint at det vart slege på isen om hausten. Men sevslått var det ikkje på mange gardar i Velfjord.

Eng som lag utanom heimjorda vart kalla uteng. For å verta kalla eng laut marka verta slegen nokolunde årvisst. Der dei hadde mykje uteng kunde dei likevel slå berre annakvart eller tridjekvart året. Kvart eng hadde si lade, eller ^{si} visse stakkstø. Av og til kunde ein likevel ha høyet frå to eng til ei lade, når det lag slik til at ein kunde køyre.

På einskilde gardar hadde dei slått som berre ein og annan gongen vart slege, det vart ikkje rekna for eng berre utslått. Etter staden det lag til kunde ein her tala om fjellslått, myrslått eller liknande. Slik slått kunde ligja i rabgrasslier eller på grasglennor i liene og fekk da nemn etter staden slåtten gikk for seg.

Noko skilje millom langorvslått og stuttorvslått har her ikkje vore det eg veit i nemningsmåten av enga. Likevel kunde dei skilje noko millom enga etter godleiken. Ein kunde såleis skilja millom eit skrapeng og eit årvisst eng. Likeins millom anten det var skogmark eller strandeng og anna. Ein skilde og millom anten det var lade i enget eller ein laut setja høyet i stakk.

2. Rydjing av jord gjekk for seg mest på eller inntil heimjorda såleis at engstykket vart legjast til denne. Ved rydjing av eng vart oftast den veden som egna seg til brensel køyrt eller boren heim til brenneved. Oftast var det om hausten slikt

1018

4.

arbeid vart gjort. Ikkje skjeldan vart lauvtre hogge og lauva og veden hatt heim til gards. Dette vart som oftast gjort i lauvonna etter slattonna var gjort om somaren, altså på haustparten. Slik rydjing vart gjort der ein ville få til ny eng der det ikkje hadde vore eng før, eller der enga heit på å veksa over med skog.

Om varen var det fast skikk at enga skulde reinskas. Sasnart varonna var over og folk fekk så mykje tid at det gjekk an skulde engreinskinga taka til. Kring åkrane vart det raka vekk stein og ~~jærakklump~~ jordklumpar som var kome bort på enga frå arbeidet på åkrane. Til dette arbeid vart nytta ei vanleg rive av dei ein elles nytta i høyonna. Men og anstas skulde enga reinskas. Ein stad var det ein bekk som hadde skredd eller runne over breiddene om vinteren og hatt stein og skrot inn på enga. Det skulde vekk. Anstas var kvist brote av tree, den skulde plukkast vekk frå enga. Kanskje låg det sume stader kvist at etter ein eller annan hogsten om vinteren, den skulde legjast slik den ikkje hindra slåtten om somaren. Under engreinskinga kunde og kvistar verta vekkkutta av tree, når dei stod slik til at dei skjygde for mykje eller dei ~~på~~ på annan måte var ivegen.

Når ein rudd eng saga eller hogg ein berre tree ned. Når ein rudd eng skulde ein stava høgt, for da rann det ikkje så lett opp av rota. Slik rydjing skulde og gå for seg i minke måne, så dei gamle, for vart det rudd i vaksan måne rann skogen så fort opp att. Å rydja slik at ein tok treet opp med rot var mest nytta når ein skulde rydja jordstykket til åker. Da hogg ein av røtene til treet fall ikoll.

5
Åkrar som vart lagt att vart som oftast
lagt att etter det hadde vore sidd korn i dei. Kornet
vart harva eller nakka ned med grev og noko meire
vart ikkje gjort for å få marka jamn til den seinare
slatt. Aret etter det hadde vore korn i åkeren vart
han i tilfelle attlegja. Han skulde då om varen
reinskas for stein. Det vart rekna for ein fordel
at det var noko stein i ein åker, kornet skulde
mognast så mykje snarare då, for det vart varmare
i ein åker der det var stein eller i ein åker utan.
Men steinen skulde helst ikkje veræ større enn eit
hønseegg. Men om steinen ikkje var så stor var han
ikkje heldi å ha i engen når ein skulde slå.

Kvisten som vart når ein rudd eng
vart lagde i dungar, kvistdungar eller riskvist-
dungar dei kalla. Oftast fekk vel desse dungane
ligja til dei rotne, men sumtid vart det brende.
Dei vart da brende om varen. Men noko gjødsel held
dei ikkje oska for å vera. Det kunde då einast vera
at dei brende kvistdungar dei hadde lagt over heile
åkerstykket og så sådde brateneppe i stykket etterpå.
Men for noko eigentleg gjødsel vart visst ikkje os-
ka rekna for da heller. Brateneppe trong ikkje gjød-
sel når ho vart sidd der det var brent, så dei.

At dei rudd større og mindre stein
bort fra heimeeng og uteng er sikkert gamalt.
I 1800 - 1890 ara kjøpte ein Gutormson eit stykke
av Hilstad og rydde det opp. Før rydninga var det
berre stein i stein. Dei mange og store steinrøyser
vis enda etter arbeidet. Men gamle steinrøyser vis
at folk mykje lenger før den tid har rudd vekk stein
fra enga. Oftast var det vel einskilde steinar dei
hadde vekk når høva var så. Men stundom kunde dei
taka seg ei tid for å rydja eit engstykke for stein.

6.
Det var nok serleg på heimjorda det vart rudd for stein , men steinar vart og hatt vekk i utenga nær det høvde så. At dei sprengde vekk stein med sprengto var visst skjeldan. Men dei kunde grave kring steinen og bruka vager og sleipor for å få han vekk. Eg kan sjølv minnst slik steinrydning frå nittitåra og det har heilt visst gatt for seg på same måten frå gamalt .

5. Mosevakse jord vart det visst gjort heller lite med. Olaus Granas fødd kring 1650 på brenna mosen vekk med gjødsel. Han la ei heller tjukk flo gjødsel over det engstykket mosen skulde veka på . Den kraftige gjødslinga tolde ikkje mosen og det vart fin lograsmark etterpå. Men store vidder kunde ein ikkje taka for kvar gongen på den måten, gjødsla atrakk ikkje til. Some stader brenne dei visst og mosen vekk med tang. Dei breidde då eit tjukt lag tang over moseenga. Men kor langt att i tida dette går torer eg ikkje segja. At dei brenne vekk mosen med slo og fiskeavfall hende visst og, men noko vidare greie på framgangsmåten kan eg ikkje gjeva.

at dei kjøpte grasfrø hende visst ikkje før i tida. Men dei kunde taka loveoppsop, frø som var falle ned av høyet på lemnen om vinteren. Det var visst serleg i attleggja dei sådde dette oppsopet, men det er ikkje umogeleg , at det og vart sådd på gamal eng for å friske denne opp. Men heller visst har eg ikkje fått dette oppgjeve. Rett ofte vart elles enda attleggja berre attlagt utan at det vart sådd noko i . .

At dei sådde frø av engplanter som hadde rae av på høylemnen har eg høyrte av gamle folk , og

den skikken er visst nok så gammel. Det var serleg i gamle akkrar som ikkje dugde lenger til akre at dei sādde slikt frø.

4. Gamle veiter vis at dei frå eldgammel tid allvisst har grave ope veiter for å leida vatn vekk. Some stader er det små tjønner dei på den måten har leid vekk. Andre stader er det overflatevatn som er leid vekk. Noko planmessig grøftning av myr som i nyare tid har det visst ikkje vore gammalt. Men ein-skilde grøfter er teke i myr og vassjuk jord gammalt og. Eliseus Lomsdal fødd kring 1850 fortalde at han under nydyrkning støytte på ei gammel veit i myrvore lende. Denne veit laut vera teke kanskje før 1800.

Noko eigentleg vatning av eng har det visst ikkje vore her. Nedburden her er så rikeleg at det er skjeldan tale om turke i noko vidare mun. Vatning av anna enn hagevokstrar veit eg ikkje om at det har vore nytta her.

5. Eng og uteng har fra gammalt vore gjødsle med vintergjødsel. Allvisst kring 1840 var gjødsling i bruk. Men like opp til nyleg har det vore folk som trudde det var heller skadeleg å ha gjødsel på eng. Etter desse siste si meining skulde ein ha mange og små akkrar og gjødsle desse gott, så vart det så rikeleg gras ~~på~~ på akereinene. Kva syn av desse to er eist torer og ikkje segja. Men at gjødsling av eng er svert gammalt er sikkert. Likevel finn ein at dei gammalt dei fleste stader har hatt mange og heller små akkrar. Likeins vart det fortald at det nende dei laut flytta fjøset for gjødselunga vart for store. Men slikt var visst undantak og slike folk vart rekna for udugande bønder. 2124

8.

Det elste folk eg har snakka med har fortalt at
sa langt att i tida dei visste om har det vore
vanleg a gjødsia enga. Eg kan nemna Hans Strompaal
fødd 1040, Eliseus Lomsdal fødd kring 1050 og Olaus
Granas av same alder. Noko viss part av vintergjødsla
vart visst aldri teke. Det vanlege var at akrane
fekk det dei skulde ha og den gjødsla som var att
vart hatt på enga. Dassgjødsla vart alltid hatt
på enga, grisgjødsla vart visst og skjeldan hatt
på åkeren. Sidan potene kom i bruk var det serleg dei
som skulde ha småregjødsla. Det vanlege var visst
at når dei gjødsla enga, så vart det krafti gjød-
sla. At det vart rekna med noko visst lasstall for
kvar mål jord har eg ikkje høyrte om. Under omtalen
av rydning av mose er nemnt, at ein brende mosen
vekk med gjødsei. Samstundes vart og enga sjølv sagt
sterkt gjødsla. Det vanlege var visst at det vart
sterkt gjødsla dei gongane det vart gjødsla, men
så var det ars millomrom millom kvar gong det vart
gjødsla.

6. Det vanlege ord for gjødsei var frau
eller lo. Når dei gjødsla sa dei at dei fraua eller
at dei loa marka. Bæ uttrykka har eg høyrte brukt
om ein annan. Eit engstykke som vart gjødsla kalla
dei fraua mark, mogleg og fraueng. Var det lengre
tid sidan det var fraua kalla dei det lo bore mark.
Var det ekror som vart frau vart dei ikkje nemnte
eng eller mark, da var det fraua ekror eller lo bore
ekror. Høy fra gjødsla eng vart kalla lo grashøy eller
lohøy. Orte vart høyet fra ekror rekna med i lohøy-
et, men det kunde og verta kalla ekkerhøy.

7. Det var vanleg a setja ijos, serleg

sumarfjøs , slik at ein fekk nytte av losiget fra fjøset. Sumarfjøs vart ofte sett eit gott stykke fra dei andre husa for at det skulde vera lett-
 vintrare a fa gjødsei til engstykke det elles vart vant a koma til med gjødsei. Ein gamal sumarfjøs i Strompaal som truleg var oppsett for eit par hundre år sidan , har dei sikkert teke omsyn til gjødsla da han vart oppsett , sa det har nok vore sa fra gamalt. Dette skulde og tyda på , at gjødsling av eng er isvert gamal. Men og heimefjøs var det vanleg a taka omsyn til , at ein fekk nytte av gjødsla. Sig fra fjøs eller tun der det var gjødsei i siget vart kalla losig. Det kunde verta grave sma veite for at losiget skulde spreida seg, men vanlegast fekk det nok skytta seg sjølv. Eg har høyr om ein gard der fjøs var sett ner ein bekk. Denne bekken kunde demmast opp slik at han kom til a renna gjennom mykkaungen. Sa vart det grave sma veite sa at losiget gjødsla ei heller stor flata nedanfor fjøs. Men slik gjødsling var ikkje vanleg. Det var fa fjøser ein kunde setja slik til. Noko serleg namn på engstykket losiget rann gjennom har eg ikkje høyr.

Det var vanleg at akrane vart lagt oppe i bakkar eller på haugar sa losiget fra dei skulde gjødsla enga nedanfor.

o. Det vanlege var a gjødsla enga om varen. Hendelsesvis kunde dei ha ut enggjødsla om nausten. Stort sett dei same reidskap som til akergjødsling vart nytta. Gamalt vart visst gjødsla køyrt ut på på siede, hjuisleden er og svert ga-

ASIS

mar i bruk. Sleden dei kørde på var kalla møkker= sleden og var noko stuttare enn ein annan slede. På sidene av sleden var der karmar, møkkerkarmen dei kalla. Møkkersleden hadde eit tett botn av bord istadenfor remmar på vanlege slider. Staden der gjødsla låg ved fjøs var kalla møkkerdungen. Til å leggja på sleden med er møkkergafelen dei kalla vore i bruk allivist det siste hundradåret. Men eg har høyrte fortalt at før bruka dei ei jarnskodd treroka til å lessa på med, møkkerreka. Når dei kom til staden der gjødsla skulde lessas av tok dei møkkerkarmen av sleden og velta gjødsla av. Etter gjødsla var utkøyrta vart ho hakka smatt med eit grev og spreita ut som dei kalla det. Til å spreita med nytta dei møkkerreka. Etter gjødsla var spreita skulde ho rakast. Det er og minning om at harde store gjødseklumpar vart slege sunn med ei møkkerklubba. Gjødsla vart raka med rive. Ei vanleg høyrive kunde nyttast, men vanlegare vart ei noko grøvre arbeida rive, møkkriva, nytta. Gjødsla kunde og verta køyrt sunn. Då batt dei saman nokre risbuskor, risveddroga dei kalla, og køyrde dei bortetter marna. Men oftast vart det raka med møkkriva etterpå. Den jarnskodde møkkreka var nok i bruk ned til 1870-åra, men vart då etterkvart avløyst av møkkergafelen av jarn. Vogna avløyste møkkersleden fram mot siste hundrad= arskiftet.

9. Å sleppa kke krøtera på innmar= ka når heimjorda var avhausta var det vanlege. Låg utenga såleis til, at beiting var lagleg vart

MSIS

6 //

desse og arbeita etter slatten. Beiting på heim=
jorda om våren var og det vanlege. Denne beiting
vart mest berre gjort for å spare på inneforet.
For utenga kunde det og spela inn at dei slapp
verna for enga lenger enn til det var avslege, så
dei spara på gjetinga ved å sleppa dyra over. At
beiting vart gjort med tanke på gjødsla har eg ik=
kje høyrte om. Dei held det likevel for , at eng
som var beita gav betre og finare for enn ubeita
eng. På ubeita eng skulde grovgras ha lettare for
å setja seg til. Det fanst eng som aldri vart bei=
ta , men det var fordi denne eng lag såleis til
at det ikkje var laglegt å beita der, helst var da
vegen skuld i det. At noko eng skulde beita om
våren og anna om hausten har eg ikkje høyrte nemnt.

10. Det er vorte ikkje rett lite
skifte med beitinga i seinare tid. Det er meir
og meir vorte vanleg at ein slår berre heimjorda
og at utenga er lagt ut til beite. Beiting på
heimjorda er meire og meire gatt av bruk. Dette
omskifte er kome etterkvart sidan hundradårskiftet
og kanskje serleg dei siste tyveåra.

11. Når ein reinska enga om våren, så
skulde ein og jamna utover den gjødsla dyra hadde
lagt etter seg på beite på enga . At dei hadde no=
ko'anna reidskap enn rive har eg ikkje høyrte om,
oftast brukte dei berre ei vanleg høyrive , men
dei kunde og bruka den riva dei pla raka gjødsel
med, loriva eller møkkerriva som er nemnt under
o . Serleg hestegjødseldungane var slege sund og
raka utover, dei hefta slatten om dei vart lig=
jande.

12. Frå gamalt er det vanleg å ha krøtera i sumarfjøs om sumaren. Sumarfjøs var mest alltid oppsett ved ein utkant av heimjorda slik at ein fekk nytte av losiget frå fjøset og slik at det vart lettvintrare å få gjødsel til avsides liggjande stader av heimjorda der det var vant eller mykje arbeidsamt å få gjødsel til frå vinterfjøs. At sumarfjøs vart oppsett attmed uteng har eg ikkje høyrte noko døme på. Sumarfjøs kunde stå heller langt frå dei andre husa, men enga der det stod vart rekna med til heimjorda.

Det var elles ikkje alltid dei i gamle dagar hadde krøtera i sumarfjøs om nettene, dei fekk overnatte på annan måte. Sjå nerare om dette i svar nr 13. At dei hadde meir enn ein sumarfjøs hørde til dei reine undantak. Eg ser da bort fra, at dei vanleg hadde sumarfjøs både heime og på setra. Det var sagtens ikkje alltid dei hadde krøtera i hus om nettene på setra heller, men på dei setrar eg sikkert veit om har dei hatt sumarfjøs oppsett. (Sjølv sagt ikkje ~~xxxxxxxxxxxx~~ vinterfjøs). Det er elles så lenge sidan det vart slutt med sæterstell i Velfjord, at ein veit ikkje rett korleis det var. I Strompdal var det ei sæter som var nytta for ein otti år sidan. Det var fjøs og der har ikkje visst teik til nokon stor møkkdunge så langt att som ein seksti år, og da det heller ikkje vis noko teik til at der har vore aktrar, sa lyt gjødsla ha vore hatt på enga. Så i gamle dagar har nok noko av sæterenga og vore gjødsla.

13. Gamalt var det ikkje alltid dei hadde krøtera i fjøs om natta. Dei hadde dei da

4

13

i innhegningar, desse kalla dei grinnar . Grinnane var vanlegast sett oppset på heimjorda. Dei var oppsette saleis at dei kunde flyttast når dei ha stått på ein stad ei tid. Denne flyttinga kunde vel tena to fyremål . Skulde grinnane stå for lenge på ein stad vart jorda så opptrakka at det vart berre dya. Og når ein smutt flytta fekk ein større engvidda gjødsla. Det var elles vanleg før i tida at kyrne vart mjølka tre gong dagleg. Gjeiting var vanleg den tida. Kyrne skulde tidleg ut og når det leid til midnatts skulde kyrne staulast. Dei innhegningar dei da vart hatt inn i vart ikkje kalla grinnar , dei vart kalla staular. Av staular kunde dei ha fleire. Dei var lagt slik i beite at det skulde høve å ha krøtera det utan å jage dei for lange strekkingar. Ein staul kunde vera lagt i eit uteng , men ofte var dei sett på ein lagleg stad ute i beitemarka.

Sumtid kunde dei og late krøtera overnatta ute utan å ha dei i grinnar. I Lomsdal i eit eng som kallast Seterlia stod dei eik stor flurgran som hadde vorte nytta til fjøs. Det var drive kilar kilar inn i stammen og til desse var kubanda fest. Korleis gjødsla i slike høve vart nytta har eg ikkje høyrte om, men truleg vart gjødsla hatt utover enga.

14. Etter det gamle folk fortel skal det som alt nemnt vore vanleg å ha krøtera i grinnar om nettene . Men det ligg nok ein otti til hundrad år att i tida. Korleis dei var oppsette har eg ikkje fått rettelt greide på , men som

namnet segjar var dei oppsette av grinnar med eit grinnled til å ha krøtera inn i grinnane igjenom. På kvar sida av grinnledet hadde dei ein grinnokke for å stengja grinnledet. Korleis det vart gjort med gjødsla har eg ikkje høyrte nerare om, men truleg vart den raka utover liksom ein gjorde når ein køyrde ut gjødsel.

15. Kva dei gjorde for å halda udyr borte frå grinnane har eg ikkje høyrte nerare om.

16. Det var vanleg at det lag folk på på vakt ved grinnane. Det var oppsett eit grinnhus og i dette lag vaktmannen om natta. Dette huset var laga slik at det kunde flyttast samstundes som dei flytta grinnane. Savitt eg har fått oppgjeve var det vaksne folk som lag vaktmenn i grinnhuset om natta medan det vanlege var at det var framvaksne born som var gjetarar. Kva regel dei gjekk etter i så måte har eg ikkje fått oppgjeve. Men så vitt eg kan skyna var det skjeldan husbondsfolket sjølv som lag vakt. Derimot har eg høyrte om drenger, tenestgjentor og vaksne born som har lege vakt i grinnhuset. I den tida da det var så mykje udyr var vel og denne vaktmannsjobben eit vikti arbeid. Truleg hadde dei grinnhus like lenge som dei hadde krøtera gåande i grinnar. Det er no for lenge sidan slutt med bae delar. Det var mykje gott slutt med grinnstellet alt i 1860 ara.

Bruk av grinnar til årharkrøtera i omnettene er så gammalt at folk ikkje no minst mykje tilom det. Allvisst for kyrneda. Sauene har dei derimot einskilde stader. Natrinne bi grinnar omnettene til ikkje lenge sidan, men det er meire eit sersyn og desse grinnane har vore mindre flytta og ikkje har det vore hus att med dei.

Frå gammalt har eg høyrte, at dei pla ha kyrne i somarfjøs i styktever, men ha dei i grinnar om berre veret var så pass det og jekkan. Dette skulde vel tyda på at det var mykje for gjedsla si skulde dei bruka grinnar. I ei segn fra ein gard fortels det, at gammalt var det så mykje bjørn som for. Ein gong kom det ein bjørn heim til grinnane, vilde vel sjå seg etter eit eller anna bytte. Gjetartausa lag i grinnhuset, men veret var så ufyse at krøtera var hadd inn i somarfjøs. Bjørnen for og snusa på grinnane ei tid, men da der ikkje var krøter, for han sin veg. Om grinnhuset fortels det i dette høve, at det var oppsett av bord. Og det var vel det som var vanleg.

17. Gjetarane hadde mat med i gjetlemarka. Middagsmaten vart da vanleg eten etter dei kom til staulane med kyrne. Som oftast gjette dei kyrne og småfeet ilag. Eg har høyrte nemnt gjetarbeta og gjetarmat om maten dei ha med. Gjetarbeta var nar det hende at gjetaren fekk ein omframt god matbit med av ein eller annan grunn. Nar dei kom heim til grinnane om kvelden med krøtera fekk dei kveldsmaten. Men eg har ikkje

høyrte noko serskilt namn på den maten. Det er
mogleg åi gjetarane kunde få ein liten matbit
med same dei kom til grinnanane, med egv kan ikkje
gjerararareigråiden for det. Krøtera i skulde all-
visst ha ein godbit, enn saltneve eller anna,
med same dei kom. Ein erov har ennne esse og
. Iod bemerke and erov har har

høyrte ikkje, Sauefjøs utan golv har eg nok
høyrte om, men ikkje slike som stod på hjul.

Sauene kom nok heller i skjeldan i hus om sumaren,
dei greidde seg betre ute i allslaks verd enn kyr
og geit. Sauene vart sikkert slept inn i grinnane
om så dei andre krøtera vart slept inn i sauefjøs.

På setra i Strømpdal var fjøset oppsett såleis,
at dei hadde kyrne nede medan småfeet var på
leimen i andre høgda. Dette er sett på som
i den tid var det ikkje så mange som

Kru er ikkje nytta i dialekten
her. Trød er heller ikkje nytta i dialekten no,
men er visst vorte nytta gamalt. Stadenamnet
Trøan kjem truleg av dette ordet. Eg er ikkje
heilt sikker på tydinga, men eg trur det tyder
eit innhegna engstykke etter den tyding det her
er vorte lagt på det. Trødn, tag og teppa høyrer
ikkje til i dialekten her. Sæd Ordet stød er
vorte nytta i ymse høve, men snaut i same tyding
som kve. Nerast ligg truleg grinnstødet nemnde
gamalt, det var den staden dei pla ha grinnane
staaue på. Kaasje er det ogtsame ordet i staa-
stø, underlaget for ein høystakk, men eg tør
ikke segja det visst. Stød er ikkje nytta. Støl

er truleg same ordet dei utaler staul her. Den staden dei staula krøtera nar dei mjølka til middags. Trød (Trøan) er bruka i gamle stadnamn , staul er og bruka i stadnamn og da fra utmarka.

20 . Inngjerda slåttemark på sætra nar eg ikkje høyrte om og var truleg lite brukt . I den tid dei dreiv med sætrar pla dei alltid gjeta krøtera og da trongst det mindre om gjerde. Den einaste som ikkje vart gjet var hesten og han var ikkje med på sætra , men han gjekk heime i den vanlege hamningen sin han. Om enga attmed sætra var det nemningar som Sætervollan , Sætermoen og sa bortetter. Og sannamn var sæterenga .

Det er heilt slutt med sæterdrifta her i Velfjord . Ein av grunnane til dette var at det vart vandare og vandare a fa folk. Etterkvart som heimemarka vart betre rudd og oppdyrka vart det og mindre bruk for sæterdrift .

21 . Enga vart nok gjødsla med anna enn nuseyrgjødsel , men husdyrgjødsla var dette utan samanlikning viktugaste gjødslemne. Dasse= frau vart som før nemnt nytta til gjødsel på eng. Den var halden for a vera gjøv gjødsel , men vart vist aldri nytta til aker, berre til eng. Fiskeavfall som sio og anna vart nytta til gjødsel, sild som hadde vorte skjant likeins t. Grovare fiskeavfall som ryggebein og hovud av flekte fisk vart vel mest nytta til aker, smerre avfall og til gjødsel på eng . Men noko stor rolle spela

nok ikkje slike gjødslemler på gardene i Veifjord. Tang vart visst mest ~~nytt~~ nytta til å brenna vekk mose på gamalt eng, men gjødsla då og stundom. Men tang vart og nytta berre til ~~gjødsla~~ gjødsel. Johan Sivertsen på pla i Otvi og nitti åra køyrde tang opp på enga frå fjera om hausten. Tangen låg så på marka vintren over, når våren kom vart han raka vekk og brent. Eg nemnde at grøvre fiskeavfall vart mest nytta til åker, men det hende dei gjødsla engmark og med slik gjødsel. Dei stakk då hol ned i marka med ein spade og stakk fiskeavfallet nedi og trakka til med foten. Dette vart gjort noko for at ikkje fugl skulde koma og eta eller bera vekk gjødsla. Elles skulde vel og gjødsla betre koma jorda til nytte då. Det kan elles henda at heilt utan nytte helt dei ikkje oska heller. Maria Strompdal fortel at ho har høyrte dei gamalt pla strø oska ut over enga helst der det var mykje mose, det skulde brenne vekk mosen og gjødsla marka.

Det var noksa vanlegt gamalt og at dei bruka strø i fjøset. Det var helst neimose (gråmose) dei brukte til strø. Dette strøet vart blanda saman med gjødsla og brukt som gjødsel. Til å auka gjødsla brukte dei og stundom å ha myrjord i gjødseldungen. Kor gamalt attende dette kan gå kan eg ikkje gjera nerare greide for. Det er allvisst vore i bruk kring 1800 talet, men nok aldri i nokon stor mun. Som oftast var det tida ~~at~~ det skorta på. At dei betra åkeren med å køyra

1818

myrjord på skarp jord Og sand på meire myrblanda jord var og kjent, truleg langt attende. Når akeren vart lagt att til eng hadde sjølv sagt denne jordbetring sitt a segja for enga og.

Gardsdrivta gamalt gjekk visstnok i stor mun ut på a nytta ut best rad var den gjødslein hadde. Av Johan Fjelset har eg høyrte, at bestefar hans, Steffen som dreiv Kollbensfjell kring 1820 på gjødsla sterkt til ~~xxx~~ poteter første året andre året ~~skulle~~ man bygg i akere utan gjødsling, tredje året havre likeins utan gjødsling. Vart akere attlagt var det etter havre, men enga vart da som regel sterkt gjødsla første året.

Sagmask (sagrasp) ka og anna skrot fra vedskotet vart og stundom nytta til gjødsel, anten som strø i fjøset eller det vart beinveges køyrt på akere. At det vart nytta til gjødsling av eng beinveges var truleg skjeldan. Men at havren vart gjødsla med slik gjødsel året før attlegging var ikkje så skjeldan heller. Det kunde sjølv sagt vera mang som hadde blanda seg i sagmasket medan det lag i eller utanfor vedskotet. Der det var mykje born og katter kunde det og vera iblanda verkjeleg gjødsel og.

Heime ved husa hadde dei skyllevatnet fra kjøken og huset elles til a gjødsla med. Serleg stor vare tok dei nok ikkje ~~xx~~ på slik gjødsel, skyllevatnet vart berre slege ut etter som det høvde, men det gjødsla da. Og heime kring husa rekna dei ofte dei fekk beste lograset attat ekkerhøyet. Ofte var det overflatevassik som førde skyllevatngjødslinga lenger utover. Det hende dei laga sma veite for a fa det dit dei vilde.

22. Gamalt skulde folk leva mest berre av gardane sine, attatinntektene var som regel ikkje store. Fra det vart bermark om varen til snøen kom om hausten var det difor ei mest ~~hækk~~ubrotten arbeidstid. Og da krøterhaldet var det ikkje minst viktuge hadde enga og ein stor plass i den gamle gardskulturen. Det galt a utnytte garden og enga så sterkt og så gott det lett seg gjera etter den tids viten om jorda og jordstellet. Dette får ein eit sterkt inntrykk av når ein høyrer om gamal tids tru og skikk. Det var ikkje berre arbeid som skulde til for a halda enga i den hevd den skulde, Det var og somt anna som skulde gjerast. Før a nemna nokre døme. I jonsok gjekk bonden og kona hans rundt kring åkrar og eng medan dei song : Nu er jonsokaften kommen, våger, våger åker og eng, skynder dig under sne og regn. Det var ein religiøs kultus med eldgamal opphav. Elles var det så mangt dei hadde a taka vare på. Det religiøse gjekk på a segja jamsides det materielle kan ein segja for a få eit gott resultat.

1818

Nordl
Velfjord

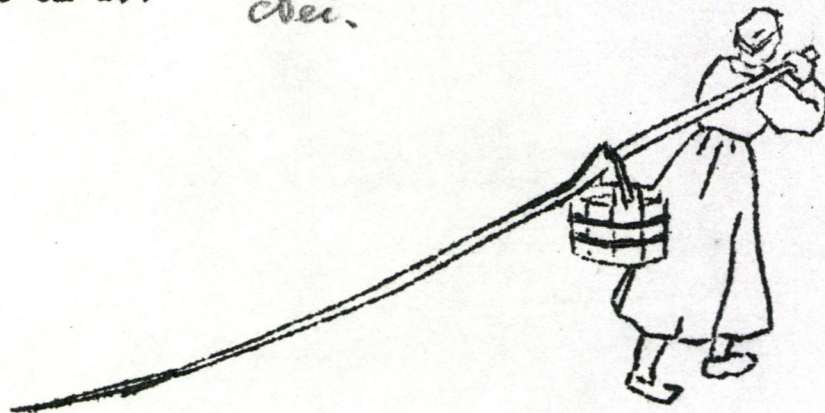
NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
ADR. NORSK FOLKEHUSEM.
BYGDGY

Ver gild og skriv svaret med blyant på same ark.

Tilleggsspørsmål til nr. 5 Vannbæring.

I Tinn i Telemark har ein for eit par mannsaldrar sidan bore vatn på ei lang stong. Ein bar den eine enden over skula, den andre enden drog ein etter seg på marka. Taret hekk på stonga bak ryggen at den som bar (drog). Ein liten mothake på stonga gjorde at handtaket på bøtta ikkje gleid. Stonga var såpass mjuk at vatnet ikkje skvampa over. Utanom denne opplysninga kjenner ein no denne metoden berre frå Värmland i Sverige. Det kan henda at det tidlegare har vore meir vanleg å bera vatn på denne måten. Hugsar nokon i Dykkar bygd noko om det ?

Nei.

Tilleggsspørsmål til nr. 12.

Finst det noko opplysning om at ein brukar eller har bruka fiskebein og fiskehovud til brensel ?

Nei.

Har ein bruka kumøkk til brensel ?

Nei.

Fiskebein kunne nok av og til verta brukt
grå elst og brent, men var aldri rekomm for
brensel.

Arvid Strømgård

3393

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Nordland fylke, Velfjord herred.